

Els delits prohibits als cenobis femenins
The delights prohibited at the woman's *monastery*
Os delitos proibidos nos cenóbios femininos

Francisco José CONEJERO PASCUAL¹

Resum: La present investigació pretén fer visible la importància del monacat femení, en el coneixement de la vida i la cultura de les dones del segle XVI. Aquest període conegut com l'Edat Moderna no ha gaudit per part del cànon literari català una consideració positiva, ja que el terme Decadència ha comportat una visió pejorativa de la praxi literària realitzada per les dones. En aquest sentit, els delits de les dones que van habitar aquests claustres ens demostren que cal eliminar tòpics de la vida monacal femenina que estan molt allunyat de la realitat. Entre els delits més destacats d'aquestes destaca la lectura i el sexe que manifestaven una òptica de la realitat diferent de la que pretenia imposar el patriarcat eclesiàstic.

Paraules claus: Edat Moderna – Monacat femení – Praxi cultural literària – Delits – Moral.

Abstract: The present research seeks to make visible the feminine monastic importance in the knowledge of the life and culture of women in the 16th century. This period known as the Modern Age has not enjoyed a positive consideration on the part of the Catalan literary standard, since the term Decadence has led to a derogatory view of the literary praxis carried out by women. In this sense, the delights of women who dwelled those cloisters demonstrate that we must get rid of the feminine monastic life clichés that are cut off from reality. Among their most outstanding offenses we can emphasize the reading and the sex that reveal a different perspective of the reality that the ecclesiastical patriarchy intended to impose

¹ Llicenciat en Filologia Hispànica (secció filologia valenciana) (1995) per la Universitat de València i Reconeixement de Suficiència Investigadora (2001) pel Departament de Filologia Catalana de la Universitat de València. També és llicenciat en Filologia Espanyola (2006) per la UNED. Màster en Investigació Aplicada en Estudis Feministes de Gènere i Ciutadania per la Universitat Jaume I de Castelló (2014). *E-mail:* franciscoconcejero Pascual@gmail.com.

Keywords: Modern Age – Feminine monastery – Literary cultural practice – Misdemeanour – Moral.

ENVIAT: 17.04.2019
ACCEPTAT: 22.05.2019

Introducció

El present estudi té com a objectiu d'estudi l'anàlisi dels delits de les dones que van viure en els monestirs femenins durant el segle XVI. El monacat femení al llarg d'aquest període de temps, es convertirà en l'única opció per a les dones de gaudir una *pseudollibertat*. L'home va exercir un domini opressor imposant la visió patriarcal en tots els àmbits de la societat. La conseqüència més immediata fou la marginació de la dona per l'obligatorietat d'uns preceptes doctrinals, que la consideraven com a objecte sense identitat pròpia.

Per aquest motiu, es van establir unes relacions de poder desiguals pròpies del sistema patriarcal del moment.² Aquests desequilibris van provocar una estigmatització de la figura de la dona que no era un pensament gens novedós. Durant l'Edat Mitjana ja es produeix un fort pensament misogin d'un odi desmesurat cap a la figura femenina, com a protagonista dels mals del món. La misogínia va provocar una visió de la dona molt estigmatitzada, amb el suport de les consideracions de la teoria essencialista.

Aquesta forma de veure la natura de l'ésser humà es basava en la superioritat de l'home respecte a la dona, perquè el seu origen és diferent. La dona serà la conseqüència de l'home i per tant imperfecta i pecadora per natura. La màxima fonamentació patriarcal de la societat d'aleshores és producte dels conceptes filosòfics d'Aristòtil. La difusió d'aquest pensament va inundar totes les capes socials desenvolupant els tentacles marginadors i discriminatoris del patriarcat.

Una altra variant que es transforma com a altaveu d'aquestes idees és la institució de l'Església. El poder i la rellevància de la religió és cabdal per a l'expansió del patriarcat, perquè molts dels dogmes i normes es fonamenten en la desigualtat entre home i

² LÓPEZ ORTEGA, L. *Cuerpo e identidad de las mujeres en el Antiguo Régimen*, en LOPEZ BELTRAN, M.T. (coord.), *De la Edad Media a la Moderna, educación y familia en el ámbito rural y urbano*, Málaga, Universidad de Málaga, 1999, p. 188-190.

dona. La Bíblia, paradigma normatiu cristià, és interpretat durant aquesta centúria com a difusor del falocentrisme vers la consideració d'apèndix de la dona.

Si ja en el Renaixement es va produir un antropocentrisme superlatiu, i la figura de la dona quedà relegada a un segon plànol. La consideració d'aquesta època no fou tan positiva per a les dones. En aquest sentit Joan Kelly exposà la idea que les dones no van assolir un canvi cap a una nova època de llum i de grans transformacions, sinó tot el contrari; no van gaudir d'un renaixement, és més, van patir una forta misogínia.³ L'Edat Moderna no comporta una nova permuta en la situació de la dona, sinó una situació semblant.

Aquesta època per a la *Història de la Literatura Catalana* ha estat considerada d'una manera pejorativa amb la utilització del terme Decadència. Aquest mot és emprat per a emmarcar la producció literària dels segles XVI, XVII i XVIII als territoris de llengua catalana. La primera aparició d'aquesta nomenclatura fou en 1857 Magí Pers i Ramona en la seua *Historia de la lengua y la literatura catalana des de su origen hasta nuestros días*, i es va estendre ràpidament com la manera de definir aquest període de temps.

Malgrat això, les reticències d'un gran nombre d'estudiosos com Albert Rossich, Joan Fuster, etc. per les connotacions negatives; ha gaudit de gran difusió. I és que durant aquelles centúries la situació política dels diferents territoris que formaven la Corona d'Aragó, fou depriment des de tots els àmbits de la societat. Aquesta davallada també s'associà a la llengua en favor del castellà, el qual cada vegada més augmentava el prestigi i nombre de parlants en la societat d'aleshores.

Des del punt de vista polític l'aparició de la dinastia castellana del Trastàmara va imposar un nou ordre hegemònic a la península Ibèrica. També fou determinant el canvi de l'epicentre econòmic de la Mediterrània a l'Oceà Atlàntic, amb el descobriment del Nou Món. A casa nostra les Germanies van reportar unes repercussions d'allò més importants en la jerarquia social i econòmica del País Valencià. Les conseqüències d'aquests esdeveniments tan convulsos es van fer notoris en la política, la cultura i el tarannà dels valencians.

³ Així ho exposa KELLY, Joan «¿tuvieron las mujeres renacimiento?», on destaca Joan Kelly tres rols fonamentals per desenvolupar aquesta idea: «1) *la regulación de la sexualidad femenina*, 2) *los roles económico y político*, 3) *el rol cultural*», 1990, p. 93-126.

La consciència nacional i lingüística inicià una descomposició, producte que els països de la Corona d'Aragó es transformen en províncies. La castellanització no fou sols un procés polític, sinó social amb l'abast de les classes socials més elevades, sinó també de la cultura i de l'Església. El paper d'aquesta s'associa amb l'intervencionisme reial⁴ i actua com a catalitzador del castellanisme amb la imposicions de religiosos, sobretot bisbes i d'odres religioses de llengua castellana. Un exemple fou Joan de Ribera arquebisbe de València que fustigà contra els moriscos fins a l'expulsió (1609). El paper dels jesuïtes fou destacat en la castellanització, perquè van tindre una gran influència en la Universitat i en conseqüència en el pensament d'aquest temps.

Totes aquestes causes i d'altres van ser les que provocaren una pèrdua de les constants vitals de la Corona d'Aragó. No obstant això, s'ha observat que la producció literària durant aquesta època no haja sigut estudiada amb una altra perspectiva diferent de la produïda en l'època anterior. Mentre que, el segle d'Or és una eclosió cultural que inunda la ciutat de València, la Decadència no és valorada com a l'època d'un altre tipus de literatura. Amb la qual cosa, es produeix una visió condicionada i pejorativa de la praxi literària respecte del moment d'esplendor del segle XV valencià. Com manifesta el professor Pep Valsalobre “altra vegada el núvol de la Decadència no deixa sospesar la vàlua d'aquestes obres en el context europeu”.⁵

El concepte de Decadència serà a poc a poc eliminat o millor matisat com la d'una època que va suposar l'aparició d'una literatura que si no és brillant com en segles anteriors, si mereix una altra consideració. En conseqüència sembla més adient tractar-la com a una literatura d'època moderna caracteritzada per uns condicionants culturals.

Pel que respecta al nostre interès estarà focalitzat en els delits de les dones que habiten els cenobis femenins. En aquest sentit el monacat femení tindrà una especial importància per a tractar d'aprofundir en el tarannà femení de l'època. Llavors, la perspectiva de gènere es fa imprescindible i necessària per a poder afrontar un estudi complet, en què es pretenga fer referència a una realitat completa. Sense el prisma de la inclusió del gènere com a variable d'estudi, no es podrà aconseguir unes conclusions completes. Per aquest motiu trobem de vital importància que l'òptica de gènere estiga present en aquest tipus d'estudis, ja que eliminarà tòpics que s'han encastat en les

⁴ FERRANDO, Antoni i NICOLÀS, Miquel *Panorama d'història de la llengua*. València. Ed. Tàndem, 1993, p. 117.

⁵ VALSALOBRE, Pep <https://pepvalsalobre.wordpress.com/2015/06/11/italia-i-la-literatura-espiritual-en-catala-al-segle-xvi>.

investigacions. Al respecte, podem assegurar que les dones de condició social elevada que ingressaven al claustre mantenien contacte amb les seues famílies i gaudien d'uns privilegis que altres monges no en tenien. Cal eliminar de l'ideari la imatge de la monja silenciosa, casta, aïllada i quasi com deprimida que va viure en aquests llocs. Tot el contrari, moltes d'aquestes dames-monges van viure en un lloc privilegiat que els va portar a experimentar una cultura i unes relacions que en la institució del matrimoni probablement no hagués tastat.

II. Dones del segle XVI

Les dones del segle XVI estaven sotmeses als designis i la voluntat de la figura masculina. La societat d'aquell moment tenia ben clar, que les dones eren objectes en mans dels homes. La misogínia imperant i exaltada continuà enaltint les actituds masculines. El patriarcat i l'androcentrisme s'alien amb un denominador comú, deixar de costat les dones per a poder manipular-les segons els seus desitjos.

Durant cert temps s'intentà arraconar a la dona cap a l'esfera privada i allunyar-la de l'esfera pública. L'estigmatització de les dues esferes es símptoma de la condició natural que li atorga el patriarcat. El col·lectiu femení es veurà molt perjudicat per aquests preceptes, sense possibilitat de poder fer res davant aquesta situació. L'Església com a gran catalitzador de l'època fomentà l'odi cap a les dones, a partir de la relació directa que va establir entre el pecat original i elles. El binomi entre dona i luxúria tindrà una icona per antonomàsia, centre de totes les mirades, Eva.

Els Pares de l'Església, San Ambrosi i Sant Agustí relacionen la luxúria, segons la interpretació del Gènesi. En *De Paraiso* i *De Genesi ad litteram* les tàctiques per a embarcar a Adam és reflex de com és considerada la dona. Durant el segle XVI, la dona és menyspreada, emmascarada i sotmesa a la voluntat de l'home.

El paper de la moral social serà cabdal en aquesta centúria i el seu pes recaigué fonamentalment en la dona. Aquest paper no sols tenia pertinència en l'àmbit eclesiàstic, per a salvar les ànimes dels fidels, sinó que també en l'àmbit social vetlava per l'ordre establert. Els moralistes partint de la base de la concepció negativa de la dona, des del personatge d'Eva, intentaren elaborar un model de comportament femení. Les dues úniques eixides de les dones eren l'entrada al cenobi o el casament. Tots dos constituïen els espais possibles per a les fèmines, dins del marc de la moralitat i la legalitat d'aleshores. Les dones havien de tindre més atenció, perquè pensaven que eren molt més dèbils que l'home i calia que fos guiada.

Respecte a l'actitud moral, es plantejaren dos models teològics completament contraris, en dues posicions diferents. Per una banda, la relació entre gràcia i llibertat. En aquest sentit la cerca es fonamentava en el paper de la gràcia de Déu per a la salvació de l'home. Les dones en qui residia la moral, amb la finalitat de salvar les ànimes dels fidels, també guardaven l'ordre social amb la submissió respecte a la natura de la condició femenina.

L'existència entre gràcia i lliure albir fa referència a dons que Déu ha donat a l'home i que aquest no es mereix. La gràcia no és merescuda per l'home, perquè és Ell qui per la seua benvolença l'atorga per a la salvació eterna. El lliure albir és la possibilitat de triar entre el Bé i el Mal, així quan Déu traspassa la gràcia a l'home és aquest qui lliurement pot guiar-se per la gràcia o resistir-se.

Per altra banda, el probabilisme es basa en la realització d'una acció en contra de l'opinió generalitzada, si hi ha una petita possibilitat que els resultats puguin ser bons. Aquesta doctrina va provocar un enfrontament entre jesuïtes i dominics. En tot aquest entramat doctrinal, les dones patiran aquests pensaments que s'expandiran per tot aquest segle. Així els rigoristes consideraran les dones perilloses per la malícia natural que tenen. Mentre que, el probabilisme basat en l'origen de la *Summa Theologica* de Santo Tomàs, interpretava que la dona era defectuosa i mal nascuda per falta d'un poder actiu, el qual sí es manifesta actiu en la figura de l'home.

Tota aquesta bastida patriarcal ens exposa una situació de la dona totalment estigmatitzada, en què sols té dos espais naturals per a ocupar, el matrimoni i el convent. El primer es transforma en una transacció econòmica, en què l'objecte és la dona. Les famílies necessitaven un bon contracte per a poder guanyar o no perdre poder econòmic i social per mitjà de la unió sacramental. La dona no podia més que acceptar la decisió familiar, amb la qual cosa els matrimonis de conveniència eren habituals. El pilar de l'educació femenina a la qual sols tenia accés un grup reduït de dones de classes social privilegiada, s'encaminava a portar criatures al món dins del matrimoni. La moral de la família era determinant en l'arribada al tracte final i es sustentava en la condició femenina. Per aquest motiu l'arribada d'aquesta etapa havia de ser el lliure de qualsevol dubte de pecat o de mala praxi moral.

Per aquesta raó, els moralistes legislaren respecte de la dona casada en tres eixos: el contracte matrimonial, l'acte conjugal i per últim el referit a les tasques domèstiques. Pel que respecta al contracte s'havia de respectar els acords econòmics entre les dues parts mitjançant el dot, majoritari el femení que el masculí. L'acte conjugal comportà

nombroses interpretacions dels moments en el que no s'havia d'intentar o en la utilització de mesures contra la natalitat. A més a més, de certificar l'intent de l'acte contra natura en el moment de la menstruació també la freqüència del coit etc... Aquestes pràctiques no ajustades al dictamen dels moralistes eren considerades pecats mortals.

Un altre dels aspectes susceptibles d'immoral era la mala esposa, com a aquella que no se n'ocupa de la casa, perquè era desordenada i negligent. Per tant, no compleix les tres virtuts fonamentals de la dona casada amb el silenci, la castedat i l'obediència. Tots tres són virtuts que tenen una icona de referència en l'Església com és la figura de Maria. *De institutione feminae christianae* (1524) de Joan Luis Vives és una obra d'especial rellevància en aquesta centúria, per la seua influència normativitzadora. La concepció de l'educació de la dona no li permetia pensar, sinó acceptar ordres, és a dir, fomentar la submissió cap a l'home.

La màxima intenció dels tractadistes morals era controlar la dona en el seu àmbit natural, l'esfera privada com estableix el patriarcat. Des del punt de vista de sant Agustí, Déu creà la dona amb la condició innata de la clausura i el silenci. Amb la qual cosa s'intentava controlar-la, perquè no poguera accedir a l'esfera pública, per a que no es produïra cap alteració de l'ordre social. Entre els moralistes que tracten el tema de la condició de les dones casades hi apareixen Frai Luís de Granada amb la seua *Guia de Pecadores*, Bartolomé Medina que tractaven les obligacions essencials de la dona casada de seguir els ensenyaments de l'Església, etc.

L'altre espai que pot ocupar la dona és el monestir, on podrà aconseguir viure en una condició diferent de la dona casada. Una espècie d'independència controlada per la figura masculina en forma de rector, visitador pastoral, etc. El claustre és triat per moltes famílies com l'eixida, perquè les possessions familiars no isquen malparades d'un tracte marital negatiu. Llavors, l'ingrés en un cenobi provocà la protecció del patrimoni familiar, ja que la dot podia ser recuperada, i també s'afegeix un prestigi social. Aquesta causa fou el motiu que molts dels convents femenins foren fundats per personatges d'un estatus social elevat, per a poder governar-los. Les dones es van veure obligades a formar part d'una reclusió, no de manera voluntària, sinó imposada per la voluntat altra vegada de l'home.

Ara bé, tingué un aspecte relativament positiu per a aquestes dones que intramurs van poder alliberar-se dels lligams desequilibrants de l'antropocentrisme de la societat. Per tant, els convents es convertiren en indrets, on apareixeran unes noves formes

d'entendre la religiositat des de la perspectiva de la figura de la dona. El monacat femení cal que es desbellugue de tòpics respecte a la clausura com indica la professora Raquel Alonso, en el monacat femení les religioses semblaven gaudir d'una llibertat de moviments.⁶

La possibilitat de moviments cap a dins i cap a fora del claustre, entre les monges de condició social més elevada o les abadesses és un fet clar i evident. Es van establir unes relacions culturals, polítiques i econòmiques amb la societat que els envoltava. Evidentment, també s'ha de fer referència al tipus de cenobi i la importància d'aquest. En els més poderosos des d'un punt de vista econòmic i polític, les dames-monges que vivien en l'interior tenien uns privilegis i un contacte continua fora del recinte religiós.

Altrament, és el cas de la resta de dones que viuen en els monestirs. Les monges de condició social més baixa no tenien els privilegis ni les consideracions de les altes dames. Aquest microcosmos monacal femení serà un niu de diferències i desequilibris que provocaran enfrontaments entre les sors.

La moral d'aquests convents moltes vegades no era la desitjada per a cúria patriarcal eclesiàstica. Moltes de les dones que vivien en els cenobis no tenien devoció, ni fe, tan sols van entrar per manament familiar i per a salvar la dot. El fet de col·locar-les en un lloc convenient i honorable⁷ provocà certs desordres morals. La manca de vocació per part d'algunes dames-monges provocà l'establiment d'una norma, per mitjà del Decret 25 *De regularibus et monialibus* en el Concili de Trento. Aquest intentava regular la llibertat de les dones en l'ingrés als cenobis i que no fos una imposició familiar. Aquest decret sols s'aplicà al monacat femení per a intentar endreçar i reformar la vida comunitària femenina. La jerarquia havia apreciat l'augment d'una mala praxi i una certa decadència en la vida monàstica.⁸

Així, les dones del segle XVI es caracteritzen per ser considerades de condició dèbil i d'una natura inferior de l'home. Els diferents tipus de dones que apareixien en la societat moderna, patien la figura de l'home que les condicionava fins al punt de

⁶ ALONSO, Raquel <http://www.ub.edu/proyectopaisajes/index.php/es/espacios-es/blog-es/117-clausura-monasterios-alta-plena-edad-media>, p 1-5.

⁷ CUSÓ Serra, Marta. Un monestir cistercenc femení català durant el primer segle borbónic espanyol. Santa Maria de Vallbona (1701-1802). Tesi doctoral. Universitat de Barcelona, 2008, p. 89.

⁸ SÁNCHEZ LORA, José Luís. *Mujeres, conventos y formas de religiosidad barroca*. Madrid, Fundación Universitaria Española, 1988, p. 139.

considerar-les sense entitat pròpia. Desprotegides de consideració com a subjectes socials foren manipulades pel patriarcat, que les arraconà a l'esfera privada. L'estigmatització de les dones provocà l'eliminació de la voluntat i l'encarnació del pecat en la figura femenina.

II. Les monges

El monacat femení ha tingut una transcendència cabdal en el desenvolupament de la Història social de la dona. Tot i que la norma era realitzada i controlada per l'home, de fora cap a dins del monestir, el que ocorria en l'interior no podia ser observat diàriament. La vida quotidiana de l'ordre religiosa era una i un altre aspecte diferent era la normativa que regulava la vida. En la majoria dels casos, s'observaven grans diferències, per això l'Església a partir d'aquest segle tractà d'estar al damunt de tot allà què passa en l'interior.

El microcosmos social del cenobi femení estava marcat per la condició social de cadascuna de les dones, que vivien allí. La vida quotidiana de les monges en un claustre femení del segle XVI és una gran incògnita. Tant de bo amb la tecnologia que hi tenim en l'actualitat ens haguera agradat poder escorcollar tots els comportaments d'aquestes dones religioses.⁹ Un fet és clar, i ja ho hem tractat anteriorment, l'arraconament del convent des d'un punt de vista públic no ens ha deixat mostres del que hi passava. La reducció de les dones a l'esfera privada era com un menyspreu i no fer visible un element de la societat.

Nogensmenys, la consideració canviava d'intramurs, perquè allò que era tractat dins tenia un caràcter privat i sense cap difusió. Per aquesta raó, hem comentat amb anterioritat que es van convertir en una esclatxa en l'entramat patriarcal.¹⁰ La interpretació d'aquest comportament eclesiàstic és producte de la misogínia, que sols acota un espai reduït i aïllat, en què elles poden actuar.

A partir del concili de Trento, a partir del *Circa Pastoralis* de Pius V, les ordes mendicants femenines experimentaren una clausura més rígida a l'Edat Mitjana. Al

⁹ En aquest sentit, la pel·lícula-documental *El gran silenci (1984)* del director alemany Phillip Gröning i premiada en diferents Festivals és una mostra del comportament en cenobis o llocs de claustre. Ara bé, el silenci que impregna tota la cinta no seria el mateix que en certs cenobis femenins, on la vida monacal tenia més intensitat i punts de vista.

¹⁰ CONEJERO Pascual, Francisco J. *La figura de la dona en la literatura catalana medieval*. TFM. Universitat Jaume I de Castelló, 2014.

llarg d'aquest període hi ha un augment de les vocacions que provoquen l'aparició d'una literatura de caràcter ascètic o místic.¹¹

Aquesta nova manera d'entendre l'espiritualitat femenina és producte d'una major intervenció i independència femenina en els monestirs. L'oposició que havia expressat la cúria eclesiàstica amb les dones, perquè foren traslladades a un àmbit restringit, les va aïllar però no silenciar. La veu femenina de les monges d'aquests cenobis exposen unes dones capaces de tractar la temàtica religiosa, des d'una perspectiva que anteriorment havia sigut terreny únic i exclusiu dels homes.

L'espiritualitat femenina va transcórrer a mitjan camí entre la religió oficial i l'ambigüitat doctrinal (HERRERO 2016: 274) sense que tinguera una consideració d'heretgia, perquè es desenvolupava en un lloc acotat i sense repercussió pública. La marginació de la veu femenina en l'Església fou un clar procés de desprestigi i emmascarament de la figura femenina.

Un resultat palpable i evident és l'escriptura conventual femenina, que experimentà un impuls fonamental amb la Contrareforma. Aquesta impregnà la societat d'una preocupació per la moral i la decència. Amb la qual cosa, començaren a exigir un altre tipus de comportament entre les monges, diferent del que havien tingut anteriorment. En aquest sentit hi hagué un augment de normes morals, per tal d'eliminar la imatge distreta que moltes vegades surava dels cenobis femenins.

La quantitat de dones que van desenvolupar una escriptura femenina conventual tenia com a efecte paral·lel el que hi havia una gran quantitat de biblioteques als monestirs amb l'objectiu d'instruir moralment a les habitants. El paper que hi jugaren les mestres de novícies fou cabdal per a educar les monges més deprimides socialment i econòmicament, en l'escriptura d'una llengua vernacle, en llatí i en nocions de cant. Llavors, la projecció cultural del monestir esdevingué clau per a la formació intel·lectual de dones que amb major o menor vocació passaven la vida en aquests cenobis.

Però, com passaven el temps les dones que vivien en els monestirs?, què feien? Aquestes qüestions són grans incògnites per la manca d'informació de les diferents

¹¹ PÉREZ Baltazar, Maria Dolores (1998) "Saber y creación literaria, los claustros femeninos en la Edad Moderna", en Cuadernos de historia moderna y contemporánea. Universidad Complutense de Madrid, p. 130.

odres femenines. Al llarg d'un temps no molt llunyà i gràcies a una nova perspectiva de gènere aplicada a l'estudi s'està aconseguint informació i el descobriment d'unes activitats que feien les monges.

II.1. El microcosmos social del cenobi femení

Aquest microcosmos monacal femení interior era un reflex de la situació social fora del convent. Segons l'estatus social i la dot que s'efectuava a l'ingrés, la consideració era de major privilegi o no. Les classes aristòcrates, nobles i patrícies, com a més poderoses econòmicament, tenien una vida contemplativa. Aquestes dames formaven part del grup de les sors de cor, amb una vida dedicada al culte i la pregària. Aquelles estaven en l'escalafó més elevat del convent i gaudien d'uns privilegis respecte de la resta de sors que vivien amb elles. Fins i tot, al costat de les sors de cors vivien criades pròpies que cuidaven d'aquestes senyores, dames, eximint-les de totes les tasques més costoses i manuals. En el moment que calia fer alguna tasca en comú, l'excusa de l'oració a la cel·la era bastant comuna i habitual. Per tant, aquestes dones continuaven amb la vida que hi duïen habitualment en les seues famílies.

Així, com havien tingut una educació i sabien llegir, llavors tenien menys pregaries i excepcions de fer certes tasques i participaven en l'elecció de l'abadessa. En conseqüència aglutinaven el poder. Per contra, les sors servicials i les *leges* no podien abastar aquest privilegi, atesa la seua condició més humil. Aquest és un clar paral·lelisme de la societat extramurs de l'època.

Unes altres monges, que formaven la piràmide social del cenobi, eren les sors d'observància. La classes social a la que pertanyien era la dels patricis de la ciutat. L'entrada de les filles d'aquest estrat en els convents, significava compartir colze a colze una posició social de privilegi. La vida d'aquestes, evidentment, no era la mateixa que la resta. I moltes d'elles, no es resignaven als plaers dels món¹² per viure entre els murs dels cenobis. Tanmateix, continuaven la seua vida de privilegis i sense treballs.

Per últim, en un escalafó més baix tenim les sors servicials, les quals desenvolupaven treballs i tasques que no en tenien les altres sors. Encara en pitjors condicions, les *frailles* o *leges que* es trobaven discriminades, perquè realitzaven les tasques més esforçades i pesades. No obstant això, quedaven excusades de moltes misses, dejunis etc., perquè ja feien tasques físiques i no sabien llegir, ni escriure. L'índex

¹² ESCARTI, Vicent *Vita Christi d'Isabel de Villena*. Institució Alfons el Magnànim. València, 2011, p. 20.

d'analfabetisme entre aquest sector de monges era molt gran, atès que no havien rebut una educació com els estrats més alts, que tenien contacte amb la cultura del seu temps.

El microcosmos monàstic femení amb les sors de cors, d'observància, servicials i les leges o frailes, ens posa de manifest que les dones que vivien al cenobi tenien unes vides diferents. L'estatus social alt d'algunes sors provocava una ociositat¹³ emprada per a llegir, escriure o pintar. Al costat de les sors, als convents, també hi vivien criades que les cuidaven i les feien totes les tasques més costoses i manuals. A més a més, quan calia fer alguna tasca en comú, l'excusa de l'oració a la cel·la era bastant comuna i habitual. Per tant, aquestes dones continuaven amb la vida que hi duïen habitualment extramurs.

Les característiques de pobresa i treball en els monestirs femenins no es corresponia en tots, pel fet que el treball manual no es considerava com a ingressos econòmics, sinó mitjà d'entreteniment i humilitat. Encara que per a lluitar contra l'ociositat, concebut com a un element nociu o perjudicial es proposa les labors manuals.

A escala econòmica, en alguns cenobis tenien les rendes eren elevades, pagant fins i tot a les monges, que havien entrat en el convent molt joves i sense voluntat pròpia. El treball podia classificar-se en diferents opcions, com l'horta. Aquesta canvià, ja que la majoria de monestirs eren urbans i tenien un petit hort que cuidaven. Una altra manera de treball era la realització de dolços per a ús intern del cenobi, però que sols ho era tasca per a les *leges*. Per últim, una altra manifestació de treball en els cenobis femenins eren les activitats relacionades amb el tèxtil amb panys i teles.

Però, aquest treball si reflectia un valor econòmic, no estava ben vist perquè provocava un problema moral. Fins i tot, Teresa de Jesús ordenà que no feren negoci. El treball anava lligat al nombre de *leges* que podrien fer-lo, per això taxaven el seu nombre. Les activitats que desenvolupaven eren la neteja del convent i l'església, cuinar, llavar, planxar roba cuidar les malaltes, hort, dolços o tèxtil. Eren com dones del servei que vivien en els monestirs, però que no tenien el règim de clausura, ja que podien estar fóra del cenobi al qual havien de tornar, per a dormir. Aquestes criades havien de ser honrades i de bones costums i amb dotze anys almenys.

¹³ REY CASTELAO, Ofelia. "Las instituciones monásticas femeninas, ¿centros de producción?" *Manuscrits* 27, 2009, p. 59-76.

També hi havia unes criades personals o particulars per a tindre les grans dames ateses com cal. Elles tenien una relació directa amb la dama, que els atorgava vestit, alimentació i lloc on dormir. Els feien tot, de manera que es va prohibir tindre cuina a les cel·les i el menjar, fos comunitari per a totes. Aquest nombre excessiu de criades preocupà a les autoritats eclesiàstiques, que articularà normes per a la disminució d'aquestes; com la regla de San Benito que prohibia l'existència de serventes.

Com es pot comprovar la societat interior del monacat femení estava farcida de persones que no totes eren dones i pregaven. Un altre aspecte és el que hi havia homes que s'ocupaven de tasques de les dames-monges més adinerades. Les virtuts que el patriarcat havia ideat per a les dones en aquesta esfera es va veure alterat, tot i els intents per a poder donar solució.

Així, doncs, el treball per a les monges en el convent es va introduir no com a font d'ingressos del cenobi, sinó com a remei per a evitar l'ociositat. Les normes de les ordres van buscar la manera de l'ocupació o el treball com a bondat per ocupar les hores interiors en el convent. No obstant això, les dames-monges van trobar una funció moral, en l'interior de la cel·la i era l'oració.

Les necessitats econòmiques pel que respecta als cenobis més importants no era un problema, pel fet que la dot d'ingrés, rendes pròpies i les donacions que rebien no auguraven cap penúria. Motiu pel qual les sors més influents i poderoses tenien molt de temps per a poder gaudir de temps lliure, amb la consegüent ociositat. Altrament, és el cas de les novícies o les professes que sí treballaven, ja que havien de fer tot allò que la resta de privilegiades no feia. A canvi de l'esforç aquestes rebran una educació cultural per part de les sors que, sí sabien llegir i escriure. Per tant, l'educació fou com un intercanvi de favors.

La presència de laics en els convents femenins era normal, ja que formaven part del paisatge d'aquest món monacal. Però, quins laics vivien dins del convent amb les monges?

En primer lloc destacarem moltes xiquetes, d'entre set i dotze anys, que arribaven al monestir per a formar-se en modals, lectura i escriptura; són les anomenades educandes. Elles podien tindre servents que posteriorment els les llevaven, i haurien de romandre separades de la resta de monges, encara que açò era pràcticament difícil. Totes elles formaven el futur de les vocacions dels convents, amb la qual cosa els aguantaven la cridòria o les corregudes que pogueren fer. Aquestes xiquetes podien no

suportar l'estada interior o tindre inclinacions cap a vestimenta o contacte masculí; en aquest cas ho farien per mitjà del criats-servents. Si l'actitud era continuada en aquest aspecte, fins i tot s'arribà a l'expulsió del convent.

La servitud formava un altre grup de persones que entraven en el monestir. Entre ells tenim els donats i donades que eren persones del servei d'una institució religiosa; eren considerats parts de la comunitat, però vivien fora de la clausura. Aquests eren homes majors, però amb edat per a casar-se o vídues amb la tasca de recol·lecció d'almoines.

En el cas de les donades, acabaven com a monges servicials o leges amb treballs domèstics. Atesa la seua condició social eren analfabetes i es dedicaven a la cura de malaltes, o monges majors. La manca d'educació i cultura provocava que foren un poc rigoroses i donades a alçar la veu.

Les serventes laiques estaven permeses i eren habituals als cenobis, tot i l'oposició de les autoritats, perquè trencaven la norma de la clausura. També, de manera tal vegada deliberada les despeses de les seues tasques no requeien en les dames-monges, sinó en el claustre. La seua presència comportava una alteració de la regla, perquè l'estil de vida no era el de la clausura. Elles no havien de seguir les mateixes directrius i això es notava, tanmateix si acabaven de professar, no trencaven els vincles amb la senyora.

D'entre el sector femení seglar, també hi residien unes dones majors en edat i vídues, que no participaven de la vida de la comunitat eren les senyores de pis. L'estada era producte d'un intercanvi econòmic, per mitjà de les rendes personals al convent, a canvi de conuiu. Algunes se'ls autoritzava a tindre pertinences pròpies i criades en les cel·les, de manera que semblava un retir a tot luxe, encara que participaven en quasi tots els actes de la comunitat.

Si el monestir era molt gran, hi havia diferents operaris dedicats fonamentalment a l'hort. L'horari d'aquests treballadors no havia d'interferir en els oficis religiosos, moments de recolliment, inclosa la migdiada per a no pertorba la marxa normal de la vida monàstica.

Per últim, entre els seglars dels convents destaquem el metge i l'apotecari. Tots dos eren qui coneixien la salut espiritual i física de les monges¹⁴ de més avançada edat, amb qui tenien una relació més estreta.

¹⁴ VILAR, M. José. La presencia de laicos en los conventos femeninos de clausura: educandas,

III. Cultura femenina segle XVI

L'educació femenina durant aquest període no és paritària, atès que la discriminació del sexe masculí envers del femení. La conseqüència ja ha sigut exposada al llarg d'aquesta investigació. Durant l'època moderna s'apunta la necessitat d'una formació per a les dones, però limitada exclusivament a la vida religiosa, afavorint les virtuts i els comportaments que eren d'esperar sota el prisma patriarcal. La idea imperant entre els homes fou la de formar les dones per a polir-los l'esperit¹⁵ entre d'altres destaquem el dominicà Vicent Beauvais amb *De eruditione filiorum nobilium* o Lluís Vives *De institutione feminae christianae*.

L'analfabetisme entre el sexe femení era molt gran, però l'aparició de la impremta desenvolupà l'accés a la lletra i el desenvolupament d'una empresa llibretera molt important per a un grup reduït i exclusiu de dones. Els llibres es van convertir en una eina de divertiment, sobretot entre les classes socials més elevades de la societat. El patriarcat controlava aquesta nova possibilitat d'obrir la cultura a un major nombre de persones per mitjà del llibre. Però, les dones augmentaren les lectures per la necessitat de socialitzar-se, encara que molt més reduïdes que els dels barons.

Entre les dones consumidores de literatura estan les de classe social més privilegiades, per l'accés a una educació i d'entre elles un gran nombre foren monges. Aquest interès és paral·lel a l'atenció del fet cultural per part de dones molt poderoses a l'època com són Germana de Foix i Mencía de Mendoza. Les dues, dones del duc de Calàbria, que per mimetisme respecte de la seua procedència, va implantar una Cort cultural a imatge de les humanistes d'Itàlia.

La protecció cultural d'aquestes dues grans virreines donà un impuls a la cultura amb representacions teatrals, actuacions musicals, concursos de poesia, etc. Elles foren un gran altaveu, perquè altres dones participaren del fet cultural. I així, es poden destacar

donados, sirvientes, operarios, médicos y “señoras de piso”. El caso de Santa Clara la Real de Murcia (1788-1874) en *La clausura femenina en el Mundo Hispano*, vol. I., Ed. Real Centro Universitario El Escorial-Maria Cristina, 2011, p. 491-510. La relació amb metge i apotecari, ja és palesa anteriorment, un clar exemple és Jaume Roig i el Monestir de la Trinitat de València. El contacte amb la seua abadessa, Isabel de Villena, fou evident i de segur va tindre una correspondència mútua en les seues obres.

¹⁵ MARTÍ i ASCÓ, Manuel. “Cultura literària de la dona en la València dels segles XVI i XVII”, en *Revista internacional de literatura i cultura medieval i moderna*, núm 1, 2013, p. 362-380.

dones com Jerònima de Ribot, Àngela Mercader, tot i que no es pot ocultar la minoritària presència de la dona en l'esfera pública intel·lectual de l'època.

Per tant, i com ja hem tractat al llarg d'aquesta investigació la dona que habitava els monestirs, pogué accedir a una educació cultural producte de la seua reclusió. Al cenobi, les sors de condició social més elevada, que ja sabien escriure i llegir, continuaren ampliant la pròpia cultura. Les biblioteques dels convents o les pròpies de les dames-monges responien als gustos de l'època. En elles es trobaven poemaris, llibres religiosos i altres laics. En aquest sentit els visitadors pastorals volgueren controlar aquestes lectures que en alguns casos van considerar perilloses per a la moral. El component pecaminós de la lectura fou evident i per aquest motiu, arran del concili de Trento es va produir un enduriment de les condicions dels cenobis, per a que no hi haguera tant ociositat entre les dames-monges.

Pel que respecta a la producció per part de les dones escriptores corresponen a un patró molt clar. Dona de família il·lustrada o d'un poder econòmic elevat que escriurà sobre temàtica religiosa, autobiografies en prosa i en poesia sobre aspectes de religió. L'esfera privada del cenobi com a catalitzador cultural femení produí obres que avui en dia no tenim catalogades o no sabem de la seua existència, perquè moltes vegades tan sols eren per a les companyes de cenobis. Moltes d'aquestes obres no han transcendit l'esfera privada, amb la qual cosa el patriarcat ha emmascarat i no ha fet visible l'acte cultural.

Els gèneres d'aquesta escriptura femenina principalment és el líric, per aquest motiu hi hagué un floriment de certàmens poètics en monestirs, parròquies etc com ha destacat Antoni Ferrando (1983:882). D'entre les monges escriptores destaquem Sor Francesca de Jesús (1498-1557), Margarida Agulló (1536-1600), Jerònima Nicolini (1588-1652).¹⁶ Un altre aspecte que cal destacar és la producció literària feta per dones, d'una manera privada o com ha denominat el professor Vicent Escartí *memorialística*.¹⁷ Aquesta literatura està formada per un conjunt de documents com: dietaris, memòries etc... que no són un gènere literari, encara que el seu valor és molt rellevant, perquè ens dona petjades sobre aspectes de la vida de l'època.

¹⁶ Si voleu ampliar el coneixement de més escriptores del monacat femení valencià en l'Edat Moderna podeu consultar HERRERO Herrero, M. de los Ángeles *Letraferides modernas. Catàleg de les escriptores valencianes del segle XVI-XVIII*. Centre d'estudis sobre la dona. Universitat d'Alacant, 2009.

¹⁷ ESCARTÍ, Vicent J. *Memòria privada. Literatura memorialística valenciana dels segles XV al XVIII*, València, 1997, Tres i Quatre.

Les dones tenen accés al fet cultural sempre des d'una inferioritat respecte de l'home. La misogínia que les ha estigmatitzades no ha impedit que puguen gaudir i crear literatura. Evidentment que la creació és més difícil, perquè és molt poca la realitzada en l'esfera pública. El condicionament del matrimoni amb l'atenció dels quefers casolans i la cura de fills és un gran entrebanc per a la creació literària; encara que tot i això en tenim exemples. Si de cas en la figura de les vídues es pot produir una major llibertat, per la manca de submissió a una figura masculina.

Per contra en l'esfera privada, les monges tindran més temps per a poder realitzar literatura i de fet en tenim nombrosos casos d'aquesta escriptura. L'ociositat provocarà en elles una separació del camí que tenia marcat el patriarcat per a elles i l'increment de la lectura que no pertanyia als cànons establerts.

IV. Delits femenins

IV.1. La lectura

Com hem tractat al llarg d'aquest estudi les dones recloses en els cenobis compartien amb la societat un paral·lelisme social. Les classes amb majors poder eren les dominadores i la resta el que feien era intentar viure que no era poc. Les dames-monges eren les que dominaven el convent a prop de a la priora o l'abadessa. Això vol dir que la seua consideració i estatus monacal marcaven la vida quotidiana dels cenobis de l'època.

L'ociositat, perquè tenien molt de temps a la cel·la, començava a augmentar entre aquestes dones. L'entrada al monestir de ben jove i sense la vocació adient provoca una manca de fervor, que es traduïa en una alteració de la vida monacal normativa.

Uns dels plaers que podien gaudir aquestes monges era la lectura. Fonamentalment de temàtica diferent de la religiosa. Els llibres de cavalleries contenien tots els ingredients fonamentals per a captar aspectes immorals i pecaminosos. Els ingredients eren l'amor, el sexe, la guerra, la passió, aspectes que trenquen la moralitat impregnada per l'Església. Les dones es refugien en la lectura com a paler o delit personal diferent al de la norma.

D'entre tots els llibres, un dels més rellevants fou el *Tirant*, que tingué una fama molt gran. L'objecte de desig era tan gran i fort que moltes d'aquestes monges seguien la lectura privada a la cel·la, on el tractament individual i privat li donarà un aspecte major culpabilitat. Les monges que havien de mantenir uns ideals morals, amb la lectura del *Tirant* es podria tindre contacte a temes de sobtosa moralitat. En el *Tirant*

hi ha passatges, en què es manifesta un lliure albir que no és contemplat des de la moral patriarcal com a adient per a la dona.

Tanmateix, la nòmina d'obres de cavalleries, que les dones es mostraven entusiastes en llegir, la formaven l'*Amadís de Gaula*, *Las Seglas de Esplandián*, *Florisandro*, *Romanç de Tristany i Isolda* (la *Tragicomèdia de Calisto y Melíbea*, *Livre de Lancelot...*). Totes elles constitueixen novel·les aventures bèl·liques, els afers amorosos i les trames que nodreixen l'ociositat de les dames-monges. Aquests llibres de cavalleries serien l'entreteniment i el delit ocult per a un tipus de dona intel·lectual que amb la lectura es vol refugiar. Amb elles experimentaven noves sensacions que les allunyaven d'allò que el patriarcat li havia imposat per natura, el control, el silenci, la clausura. Aquesta expressió del delit era una manera d'autoafirmació personal de la dona, que podia tindre un gaudi de manera personal.

Però, no sols hi ha lectura de forma individual i privada, quasi clandestina, sinó també l'assistència a tertúlies literàries. Aquestes es feien en les ciutats més importants de l'Antic Regne com a València, Xàtiva, Gandia.

Les dames-monges, que habitaven els monestirs en l'interior de la seua cel·la privada i els «luxes» permesos per la comunitat de serventes i exempció de misses i tasques de treball, desenvoluparien una nova experiència l'oci. El refugi de la lectura feia traslladar la dona cap a sensacions i moments individuals de gran delit per a ella. Com que les relacions del monacat femení eren fluïdes i es mantenien lligams amb la societat que els envoltava, aquestes reunions o tertúlies literàries també tingueren ressò en els monestirs.

Les classes socials més poderoses mantenien contactes amb els personatges més rellevants de la cultura del moment i els punt d'encontre es situaven en l'interior dels cenobis o en palaus o cases prop del claustre. Aquest fet ja és palès en les acaballes del segle XV, per exemple amb les tertúlies literàries del Monestir de la Trinitat, on anaren autors com Jaume Roig, Joanot Martorell entre d'altres.

Clar està, que no passà desapercebut per a les autoritats eclesiàstiques que com a supervisors de tot el que es realitzava en els monestirs femenins intentaran aturar aquesta culturització per mitjà de la figura del visitador pastoral. També, fou objecte de revisió les normes dels claustres i com hem esmentat al Concili de Trento fou el gran transformador normatiu en aquest sentit.

Uns altres llibres que provoquen un plaer prohibit a les dames-monges del convent són les novel·les sentimentals. Aquest tipus de novel·les¹⁸ el formen un conjunt d'obres on apareixen barrejades la lírica i la narrativa, en què apareix una temàtica amorosa. En elles apareixen reminiscències de l'amor cortès o *fîn'amor* dels trobadors amb l'exaltació de la dona, i també elements de la cortesia cavalleresca. La unió d'aquests aspectes repercuteix de forma directa en la manera de ser de l'amant i de la dama. Així, es suggestiona qui pateix més l'amant rebutjat o l'amant correspost, però amb la seua amada morta.¹⁹ La lleialtat i la servitud de l'amant no es realitza per una exaltació sense cap motiu, sinó que a canvi es voldrà una recompensa física.

El plantejament d'aquesta tipologia d'obres es troba en la diatriba entre un tipus d'amor virtuós, més carnal i d'altre místic, més espiritual. El joc entre aquestes dues concepcions és el que atrau el sector femení del claustre. Durant aquest període hi ha un augment per part del patriarcat eclesiàstic d'establir un control sobre la comunitat femenina religiosa. L'accés a la gràcia (de les dones religioses) ha d'estar necessàriament mediatitzada per l'«Home»²⁰, aquest punt de vista vol mediatitzar i controlar el pensament i la voluntat de la dona que està intramurs.

IV.2. El sexe

Un altre dels delits prohibits que també es produïen en els cenobis femenins era el sexe. Les connotacions sexuals en l'Edat Mitjana tenien una interpretació negativa associades al pecat original. Eva era la icona que carrega amb tot el tractament negatiu de la societat, perquè és la inductora del pecat original. Així, convenç a Adam, perquè des de la manipulació, peque amb ella i condicionà a Adam per a menjar del fruit prohibit.

Per tant, l'Església des de la perspectiva patriarcal trasllada una manera acceptable i normativa per a poder practicar del sexe i era dins de la institució del matrimoni. Com ja hem parlat abans, el matrimoni és el moment en què no hi ha pecat contra natura,

¹⁸ Si voleu aprofundir més en la qüestió de la denominació d'aquest gènere i les obres que les formen, llegiu GÓMEZ, Jesús “ los libros sentimentales de los siglos xv y xvi: sobre la cuestión del género” en *EPOS en Revista de filología*. Núm 6, 1990, p. 521-532. CARMONA Fernández, Fernando comunicació del Proyecto de Investigación FFI2008-03188/FILO, finançat pel Ministerio de Ciencia e Innovación y por los Fondos FEDER.

¹⁹ GÓMEZ, Jesús, *op. cit.*, p. 525, 1990.

²⁰ CASAS Perpinya, Helena. *Les beguines medievals en el pensament de la diferència sexual* TFG. Universitat de Barcelona. 2014, p. 35.

perquè està concebut per a la reproducció. L'expansió d'aquesta heteronormalitat és la fonamentació d'una norma, en la qual es marca de manera negativa tota aquella manifestació sexual que no s'incloga entre aquestes directrius.

El plaer de la carn provoca que tot el que s'allunye de la norma, fou considerat *contra natura* i per tant, qualificat de pecat mortal. Així, el coit que es realitzava fora del matrimoni i sense l'objectiu de la procreació era considerat adulteri. Aquesta pràctica tant per als homes com per a les dones tingué el caràcter de pecat i amoral. El mateix ocorre amb la masturbació masculina i femenina que foren accions pecaminoses, tot i que es realitzaren de manera aïllada i privada. En el cas de les dones era fortament castigada i fins i tot podria arribar als cinc anys de presó. Aquesta pràctica era considerada anti natura i amb connotacions molt dolents per a qui la practicava.

En els actes d'homosexualitat femenina o lesbianisme, que foren castigades. Però, en un primer moment sols es perseguien les relacions entre barons i no entre dones, perquè es pensava que era un aspecte *para-legal*, es considerava invisible. La poca visibilitat era producte d'una concepció falocèntrica, en què no valora l'existència d'una sexualitat allunyada dels paràmetres de l'home. Aquest aspecte estava relacionat en la importància de l'esperma i la no existència de l'òvul, sinó de la cavitat on es refugia l'esperma.

En la *Summa Theologiae* de Tomàs d'Aquino estableix com a vicis contra natura els següents: masturbació, bestialitat, coit no per a reproducció. De manera que, les relacions sexuals entre dones haurà de tindre la mateixa sanció com si s'hagués masturbat: dos anys d'expiació. També, cal remarcar que els sodomites masculins seran castigats, els seus pecats, ara bé la sodomia femenina amb la utilització d'un fals penis comporta una pena major.

En el monacat ràpidament en les normes i regles dels monjos es contempla com a pecat contra natura la sodomia, pràctica que fou habitual en alguns monestirs masculins i que comportà càstigs. Però, per a la condició femenina també hi hagué sospites de lesbianisme, perquè les monges havien de dormir en cel·les separades i llits separats. Fins i tot hi hagué sospites de relacions lèsbiques per part de Santa Teresa de Jesús. Per aquest motiu, les constitucions no permetia el contacte físic i amistats particulars.

Per a erradicar aquestes pràctiques pecaminoses, fora de la moral i malicioses es va desenvolupar la idea de la unió de les monges amb l'"Espòs". Aquest era Crist, com a missió entre les sors tenien la d'incrementar l'amor, amb la qual cosa l'Església estava

valorant de manera positiva i única l'heteronormalitat, és a dir, la relació entre home i dona. Mentre que, li atorga una concepció pejorativa i negativa la relació entre persones del mateix sexe.

Per tant, aquests vicis foren relativament habituals, perquè la relació entre les sors i el món exterior era contínua i comuna. Les dames-monges podien rebre en les seues cel·les amics aprofitant una reunió, una tertúlia o qualsevol acte que es realitzava en els claustres. Una altra possibilitat d'experimentar sexe per part de les monges fou el lesbianisme qualificat com a contra natura i anti normatiu per l'heteronormalitat imposada. La sodomia femenina amb la masturbació eren aspectes que han sigut no visibles per part de la cúria eclesiàstica, que ha volgut controlar tot allò que hi passava allí.

IV.3. Altres delits menors

Per últim, altres delits menys importants, però també considerats pels moralistes i visitadors pastorals eren la vestimenta i l'alimentació. Pel que respecta al primer, era força comú als cenobis femenins que no hi hagués una uniformitat en la vestimenta, ja que com hem tractat anteriorment les diferents classes socials també eren visibles estèticament.

Moltes de les vestimentes utilitzades per les dames-monges eren ajustades al cos i no guardaven la moral que pertocava per a la vida religiosa. L'ostentació en el complement tenia un caràcter profà i no ajudava a la salvació. La túnica havia de tindre la llargària corresponent i evitar joies i altres complements. L'escapulari serà d'ús obligatori amb la regla d'Urbà.

Per tant, les dames-monges moltes vegades feien ostentació del seu poder adquisitiu per mitjà de la vestimenta més llüidora, que sempre era usat en les reunions, tertúlies, certàmens etc. en què hi havia presència masculina. La relació entre vestimenta i moral sexual va provocar que es buscara una visió asexual, en què no hi hagués cap mostra de desig sexual. La vestimenta ostentosa era considerada pels moralistes com incitadora cap al desig dels pecats del cos, i per aquest motiu era un delit que no estava a l'abast de totes les sors del claustre.

Un altre delit habitual en els cenobis femenins era que les sors més poderoses i amb més influència pogueren gaudir del menjar que els cuinava de manera individual les seues serventes. En aquest sentit, els dejunis no eren molt practicats per les sors de

cors, ja que en les seues cel·les tenien menjar propi o fins i tot cuina. Per aquesta raó es va prohibir que les serventes pogueren cuinar per a elles. També, les sors servicials i les leges no realitzaren algunes vegades els dejunis, perquè en realitzar feines físiques tenien una gran carència en la nutrició. Les monges més elitistes tenien exempcions que les feien gaudir de carn i aliments que molt fàcilment podia caure en el pecat de la gula.

Per últim, entre els delits que exposarem estarà el ball que estava considerat com pecaminós per la presència del diable en la vida terrenal. A més a més, la relació entre la nit i el ball, augmentava la possibilitat de la relació entre maldat i pecat. Com hem comentat al llarg de l'estudi, les monges no estaven aïllades, marginades i en silenci l'abandonament d'aquest tòpic és necessari per acostar-nos a la importància del claustre com a espai dinamitzador de cultura femenina. Per aquest motiu, trobe que en futures investigacions s'aprofundiran en els delits femenins del monacat, perquè demostren la vitalitat d'aquest centres i com les monges van experimentar un nou estil de vida que l'allunyava del poder opressor del patriarcat.

A tall de Cloenda

Pel que respecta a les conclusions d'aquesta investigació es centraran en diferents aspectes del monacat femení. Com ja hem explicat al llarg de l'estudi, el monacat femení necessita deslligar-se de tòpics que s'han acumulat al llarg d'un llarg període. Ara per ara, la importància d'aquests estudis no sols estableix conclusions en una direcció, sinó que la interdisciplinarietat és un tret rellevant. Les diferents dimensions es centre en la influència de l'exterior en els claustre femenins i també per descomptat és força interessant i poc desenvolupada la realitzada des de intramurs cap a la societat d'aleshores.

Cal deixar palès l'abandonament de tòpics usuals respecte a la vida de les monges com a mística, repressiva i allunyada de tot contacte. Com s'ha pogut constatar les dones que entraven en aquestes cenobis no sentien que era la fi de les seues vides. Quasi es sentien congratulades en alguns casos, ja no per la seua devoció, sinó perquè gaudiran d'una sèrie de privilegis. Moltes de les dones que ingressaven en el claustre no tenien vocació i no es sentien atretes per la vida religiosa, però sí experimentaran una augment de la seua cultura d'una manera exponencial respecte a les seues homònimes de l'esfera social.

En aquest sentit els cenobis foren uns autèntics centres de cultura per a les dones. Ara bé no totes ho van fer de la mateixa manera. La cultura va arribar a quasi totes les sors, amb diferències segons l'estatus social. Així, les més poderoses van llegir, i algunes escriure des d'una perspectiva novedosa, en què es notava una nova religiositat. En canvi les més desfavorides, que eren analfabetes i no havien rebut cap educació, pogueren tindre accés a una educació i una cultura que des del matrimoni hagués sigut totalment impossible.

L'estudi de la vida monacal femenina des de la perspectiva de gènere ha sigut clau per reconstruir la Historia social de les dones i arribar a la conclusió que en aquest llocs les dones van desenvolupar un cert "*empoderament*". L'alliberament de la dona respecte de la tutela masculina en forma de marit o família demostra que va trobar un lloc d'autoafirmació.

L'interès per la producció hagiogràfica es fa necessària des del meu punt de vista, perquè desemmarcarà una producció feta per dones sense cap incidència. Aquest objectiu de posar en valor la producció hagiogràfica en aquesta Edat Moderna és compartida per la meua part amb investigadors com Pep Valsalobre o Vicent Escartí. El cenobi es transforma en un espai de cultura on es consumeix i es produeix una praxi literària. Aquesta praxi femenina tindrà uns condicionants i unes característiques.

La producció cultural del claustre estarà marcada per un intent de la cúria eclesiàstica patriarcal d'homogeneïtzar i fer uniforme la vida conventual. Tanmateix, la realitat ens ha demostrat que no fou així, perquè com hem comentat aparegueren noves formes espirituals com Santa Teresa de Jesús, Teresa de Cartagena, Magdalena de Jesús, i Isabel de Villena com a gran pionera. Moltes d'aquestes sors fins i tot estigueren fregant l'heretgia per tot allò que defensaven i pregonaven. Aquestes transgressions no seguien les fórmules institucionals que provocaven un sentiment discriminatori. L'Església arraconà a les dones a l'esfera privada i acotada del cenobi per desplaçar-les de la societat.

Malgrat aquest fet la producció literària religiosa feta per dones també tingué un efecte de reclam per a una autèntica vocació. Actuaren com a reclam per a que dones mogudes per una espiritualitat real pogueren traslladar-se als monestirs. Intentaren difondre un model ideal de monja ²¹, que no es corresponia amb el que la vida

²¹ ATIENZA, Angela. "El mundo de las monjas y de los claustros femeninos en la edad moderna. Perspectivas y algunos retos", en *De la tierra al cielo*. Fundación Española de Historia Moderna,

quotidiana reflectia. Cal per tant, eliminar els tòpics de la vida monacal femenina com aïllada, obligades al seu ingrés i amb un seguiment de normes, convencions i regles d'una manera estricta.

La clausura fou uns dels *leitmotiv* de les classes dirigents de l'Església, i s'accentuà d'una manera més insistent després del Concili de Trento. No fou tan estricta com sembla i les sors tingueren contacte amb l'exterior amb familiars i d'altre tipus de gent. No hi hagué una homogeneïtat i va afavorir que cada cenobi segons les autoritats i les relacions amb l'exterior fora més permissiu o menys. Les sors tingueren preferències de claustrats, perquè en uns teniesn més contacte amb familiars que amb altres. Però, els contactes eren freqüents i habituals. El feedback entre els habitants fora del cenobi i les monges era continu i les notícies entre els dos sentits circulaven sense cap impediment ni filtre. Aspecte aquest que rea d'especial molèstia per a la cúria patriarcal de l'Església que veia alterat la clausura amb xafardejos, comentaris i situacions que o s'adequaven a l'ortodòxia religiosa.

Bibliografia

- ALEMANY FERRER, R. (2012) «Una visión filògina de Eva y María Magdalena». En: Cultura Neolatina. Revista de Filologia Romanza da Giulio Bertoni. Fasc 3-4. Modena, Mucchi Editore, p. 325-349.
- ANDERSON, B. i ZINSSER, J. P. (2009) Historia de las mujeres. Una historia propia. Barcelona:Editorial Crítica.
- CRUSELLES, J. M. (2013): En el primer siglo de la Inquisición española, València.
- ESCARTÍ, V. (2011). «Conexiones e interferencias en la literatura valenciana del siglo XV». En: eSpania. Revue interdisciplinaire d'études hispaniques médiévales 11, Internet, <http://journals.openedition.org/e-spania/20384>
- ESCARTÍ, V. (1990): "Unes consideracions sobre la memorialístca valencian del segle XVII", Caplletra, 9, pp. 119-127.
- GARCÍA OLIVER, F. (1991) «“Desafrenades e incorregibles dones”. Els monestirs femenins a la ciutat valenciana medieval». En: Revista d'Història Medieval. vol. 2, València, Universitat de València, p. 133-158. Internet, http://www.cch.cat/pdf/monestirs_femenins.pdf.
- GARCÍA SEMPERE, M. (2013). «La virginidad y el matrimonio: notas sobre la difusión y la transmisión de algunas vidas de santas en la Corona de Aragón». En: ESCARTÍ, Vicent J. (coord.) Escribir y persistir. Vol I. Buenos Aires-Argentina: Editorial Argus-a, p. 60-80

- GIMENO BLAY, F. M. (1993). «Analfabetismo y alfabetización femeninos en la Valencia del Quinientos». En: *Estudis: revista de historia moderna*, n. 19, p. 59-102. Universitat de València. Internet, https://www.uv.es/dep235/PUBLICACIONES_II/PDF103.pdf.
- HERRERO HERRERO, M. A. (2013) “Las «modernas» religiosas valencianas: entrebancs per a una recerca textual”, *Scripta*, 1, pp. 271-280.
- (2018). *L'univers de les escriptors valencianes dels segles XVI-XVIII*, València.
- (2009). *Lletraferides modernes. Catàleg de les escriptors valencianes dels segles XVI-XVIII*, Alacant.
- KELLY, J. (1982). «Early Feminist Theory and the Querelle des Femmes, 1400-1789». En: *Chicago Journals*, vol. 8. Chicago: University of Chicago Press, p 4-28.
- (1990). «Tuvieron las mujeres Renacimiento?» (a cura de James S. Amelang i Mary Nash). En: *Historia y Género: Las mujeres en la Europa Moderna y Contemporánea*. València: Edicions Alfons el Magnànim. Institució Valenciana d'estudis i investigació, p. 93-126.
- NICOLÀS, M. i FERRANDO, A. (1997). *Panorama d'història de la llengua*. València: Ed. Tàndem.
- RIVERA GARRETAS, Mª M. (1990). *Textos y espacios de mujeres*. Barcelona: Editorial Icaria.
- PÉREZ GARCÍA, P. (1991). *El justicia criminal de Valencia (1479-1707): una magistratura urbana valenciana ante la consolidación del absolutismo*, València
- RIVERA GARRETAS, Mª M. (1990). *Textos y espacios de mujeres*. Barcelona: Editorial Icaria.
- (1990). «Vías de búsqueda de existencia femenina libre: Perpetua, Christine de Pizan y Teresa de Cartagena». En: *Duoda* 5 (1993), p. 51-71.
- TOLDRÀ, A. (2012). *La carn. Cos i sexualitat a l'Edat Mitjana*. Barcelona.
- (2017). *Per la reixeta. Sol·licitació sexual en confessió davant la Inquisició de València, 1651-1819*. València.
- (2017). *El plaer de la carn. Sexe i temperament en la cultura medieval*. València.
- (2018). *Il·luses, santes, falsàries*. Picanya.
- VALSALOBRE, Pep (2016). “Fluxos literaris entre Itàlia i la Corona d'Aragó al Cinccents. Cinc exemples”. En: *Quaderns d'Italìa* 21, p. 97-112.
- VINYOLES, T. (2005). *Història de les dones a la Catalunya medieval*. Lleida: Eumo.
- WADE LABARGE, M. (1988). *La mujer en la Edad Media*. Madrid: Editorial Nerea.